

**BODRUM,
BODRUM...
NASIL
ANLATSAM?**

**PALANGA
ÇİFTLİĞİ'NDE
SIĞIR BESİ
TESİSİ**

THE PLUS

**PALLASMAA'NIN
BACHELARD
DEĞİNİLERİ**

**ŞİŞLİ
HALKEVİ'NİN
UNUTULAN
KISA TARİHİ**

**OSMANLI'YI
SEVMEK AMA
OSMANLILARI
SEVMEMEK**

Mehmet Sönmez

İçindekiler

353

Temmuz-Ağustos 2022

“Football:
Designing
the Beautiful
Game”
38.

Munzur Dağları, İnekler ve Beton 42.

6 Öngörünüm

Osmanlı’yı Sevmek Ama Osmanlıları Sevmemek

10 Haber / Ürün

18 Haber / Sanat

22 Haber / Mimarlık

26 Gündem / Sanat

Louisiana Modern Sanat Müzesi’nde Diane Arbus Retrospektifi

30 Gündem / Sanat

Hepworth Heykelleri Rijksmuseum Bahçesinde

34 Gündem / Mimarlık

**“Missing Link”:
Avusturya Avangardının
“Kayıp Halkası”**

38 Gündem / Tasarım

“Football: Designing the Beautiful Game”

42 Opus Caementicium

Munzur Dağları, İnekler ve Beton

Kutluğ Ataman’ın Erzincan’daki Palanga Sanat ve Mimarlık Çiftliği’nde bir grup mimar, geniş denebilecek bir çiftlik kompleksi inşa ediyorlar ve ettiler. Burada sunulansa yarı açık bir besi mekanı. Katlanan plak strüktürlerle hayata geçen yapıyı Ozan Avcı değerlendiriyor.

48 Tema

Bodrum, Bodrum...

Nasıl Anlatırsam, Nereden Başlasam?

Bodrum Halikarnas Balıkcısı’nın keşfettiği, hatta o nedenle kendisine ad seçtiği bir zamanların küçük kasabası. 1960’larda Mavi Anadolu grubunun bir gezi destinasyonu olarak Türkiye gündemine yerleştirdiği yer.

ARREDAMENTO
MİMARLIK

YAYIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Banu BİNAT

Yayın Koordinatörü

Uğur TANYELİ

İletişim Koordinatörü

Neslihan ŞİK

Editör

Sibel SENYÜCEL

Yardımcı Editör

Aslı ERDEM

Neslihan İMAMOĞLU

Grafik Uygulama

Gül DÖNMEZ

İletişim ve Reklam

Müşteri İlişkileri Yönetmeni

Ayşegül TUĞTEPE

info@binatdanismanlik.com

Tel: 0212 259 90 79

ISSN 2536-4952

Sayı 353 Temmuz-Ağustos 2022

Fiyatı 42 TL

Ulusal Süreli Yayın

İki Aylık Mimarlık ve Tasarım Kültürü Dergisi

Tema 48.

The Plus
92.

Pallasmaa'nın Bachelard Değinileri 96.

Şişli
Halkevi'nin
Unutulan Kısa
Tarihi
102.

Mavi yolculukların kıyısı. Sonraki onyılda bir kaçış mekanı. Küçük bir özgürlük cebi. Ne var ki, giderek İstanbul'un bir şubesine dönüştü. Metropolde ne varsa artık orada da var. Orası bir yatırım alanı. Böyle olunca, her yerde olan orada da oluyor. Dağları taşları küçük beyaz prizmalarla kaplandı. Şimdilerde orasını bir kasaba, hatta kent saymak da zor. Bodrum Yarımadası bir metropol bugün. O halde sorun ne? Sorun Bodrum'un artık bir zamanlar olduğu şey olmaktan çıkmasından kaynaklanıyor. Bunun ürettiği derin bir nostaljinin güncel gelişme, değişme, yayılma, yozlaşma ve tarihsel, doğal dokunun tümenden bozulmasıyla arasında oluşan gerilim egemen oraya. Bodrum'a gitme, hatta yerleşme talebi hala yüksek, ama gidenler Bodrum'un bir yığılma alanı olmasından yakınıyorlar. Bunun anlamı Bodrum'un bir aşk-nefret ilişkisi içinde kavranması oluyor. Orayı sevenler, orası hatırladıkları ve/veya özlemlerindeki Bodrum

olmadığı için kahroluyorlar. Bodrum tam Türkiye gibi özetle... Bu konudaki görüşlerini geniş bir grup Bodrum'luya sorduk.

92 Mimarlık BIG'in "Yeşil" Fabrikası: The Plus

Danimarkalı mimarlık ofisi BIG, Norveç'in dış mekan mobilyası üreticilerinden Vestre için 300 dönümlük orman arazisi içinde yeni bir imalat tesisi tasarladı. 7.000 m²'lik tesis, son on yıllarda Norveç'in mobilya endüstrisine yapılmış en büyük yatırımla hayata geçti.

96 Düşünce Şiirsel Mekan Üzerine Çıkarımlar: Pallasmaa'nın Bachelard Değinileri

Serkan Can Hatipoğlu'nun metni, Bachelard üzerinden bir Pallasmaa okuması... Mimarlığın tırmanan ekonomize edilme serüvenine direnen bir şiirsel damar arayışının

iki bağlantılı aktörünün düşüncelerine yaklaşmayı deniyor.

102 Mimarlık Tarihi Mekansal Yetersizlikleri ve İşlevsel Sorunlarıyla Şişli Halkevi'nin Unutulan Kısa Tarihi

Halkevleri konusu mimarlık bağlamında Erken Cumhuriyet'in karmaşık meselelerinden biridir. Eldeki dar olanaklarla önemli bir kamusal görevin yerine getirilmesi zor olmuştur. Oya Şenyurt, bu süreci Şişli Halkevi örneği üzerinden inceliyor.

112 Yayın Critical by Design? Genealogies, Practices, Positions; Formulations: Architecture, Mathematics, Culture; İstanbul'da Stoudios Manastırı: Tarihi, Mimarisi ve Sanatı.

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Ali Cengizkan (TED Üniversitesi)

Prof.Dr. Arzu Erdem (Kadir Has Üniversitesi)

Prof.Dr. Arda İncoğlu (MEF Üniversitesi)

Prof.Dr. Ayşen Savaş (ODTÜ)

Prof.Dr. Ayşe Şentürer (İTÜ)

Prof.Dr. Uğur Tanyeli (İstinye Üniversitesi)

Prof.Dr. Ahmet Tercan (MSGSÜ)

Dergi Konsept Tasarımı

Emre ÇIKINOĞLU, BEK Tasarım

Kapak Tasarımı

Bülent ERKMEN

Kapak Üretim

Zeyno ERKMAN BEŞİKÇİ

(Mehmet Sönmez Anısına)

Kapak Fotoğrafı

Bülent ERKMEN

Kapak Uygulama

Bariş AKKURT, BEK Tasarım

Baskı: 12.matbaa

Seyrantepe Mah. İbrahim Karaoğlanoğlu

Cad. No:35/1 Kağıthane / İstanbul

Tel: 0212 281 25 80

Sertifika No: 46618

Yönetim: Binat İletişim & Danışmanlık

Barbaros Bulvarı, Dörtüzlü Çeşme Sokak,

Güneş Apartmanı, No:2 D:7 Kat:6 34353

Beşiktaş / İSTANBUL

Telefon: +90 212 259 90 79

E-posta: info@binatdanismanlik.com

Abonelik ve Dağıtım

Sinem YILMAZ

abone@binatdanismanlik.com

Tel: 0212 259 90 79

www.arredamentomimarlik.com

www.binatdanismanlik.com

Arredamento Mimarlık Dergisi'nde yayınlanan yazılardan alıntı yapmak kaynak belirtmek koşuluyla serbesttir. Yazılardaki düşünceler yazarlarına ait olup Arredamento Mimarlık Dergisi'ni bağlamaz. Reklamlar reklam verenin sorumluluğundadır. Arredamento Mimarlık Dergisi reklamlarda verilen bilgilerden dolayı sorumlu tutulamaz.

Şiirsel Mekan Üzerine Çıkarımlar: Pallasmaa'nın Bachelard Değınileri

Bachelard üzerinden bir Pallasmaa okuması... Mimari imgelemin şiirsel inşası üzerinde duran iki düşünürün çalışmalarına çapraz bir bakış denemesi bu. İmgelemin psikososyal kuruluşunu değil, mutlak kişiselliğini eksen alan güzergahta konumlanıyor. Mimarlığın tırmanan ekonomize edilme serüvenine direnen bir şiirsel damar arayışının iki bağlantılı aktörünün düşüncelerine yaklaşmayı deniyor.

Serkan Can Hatipoğlu ■ Kuşkusuz Bachelard'ın şiirsel mekana dair savlarından etkilenen birçok düşünür ve tasarımcı olmuştur. Mekanın Poetikası kitabı ilk kez Fransızca olarak 1958'de, İngilizce'de ise 1964'te yayımlanmış olmasına rağmen, günümüzde dinçliğini halen koruyan argümanlar içermektedir. Bachelard'a olan ilginin güncelliği, bu kitabına yıllar içinde yapılan atıfların sayısından da anlaşılabilir¹: 1981-90 yılları arasında 407, 1991-2000 yılları arasında 1.230, 2001-2010 yılları arasında 3.690,

2011-2020 yılları arasında 6.720 kez atıf yapılmıştır.

Görüldüğü üzere katlanarak artan bir ilgi sözkonusudur. Bu ilginin, en azından mimarlık alanında, artmasına aracı olan önemli isimlerden biri Juhani Pallasmaa'dır. Mimar ve akademisyen olan Pallasmaa, yayınlarının çoğunda Bachelard'dan beslenmiştir. Burada Bachelard'ın Pallasmaa'ya etkileri üzerine bir okuma yapılacak. Böylelikle bir tasarımcının Bachelard okuyarak neler

edinebileceğine ve haliyle neden Bachelard okuması gerektiğine yönelik çeşitli çıkarımlar ortaya konulacak.

Pallasmaa'nın çok sayıda yayını olmasına karşın bu yazının kapsamı, derinlikli bir inceleme yapabilmek adına tam metinlerine erişilebilen on üç makale ve kitap bölümü ile sınırlandırıldı. Bu kadarıyla bile Pallasmaa'nın Bachelard'a olan yoğun ilgisini görmek mümkündür (Bahsi geçen yayınlardan sadece üçünde² Bachelard'dan söz edilmemiştir). Öyle ki Bachelard okumamış bir insanı bile bir yerden sonra harladığı merak ateşleri ile onun dünyasının içine çeker (sözgelimi, önce bu ateş ile mücadele etmek için *Ateşin Psikanalizi*'ne³, sonra da durulmak için *Su ve Düşler*'ine⁴ ihtiyaç duyabilirsiniz). Keza Bachelard'ı daha önce okumuş olmama rağmen sıklıkla yarattığı karşılaşmalar ile beni de tekrar okumaya teşvik etmiştir.

İmgelem, şiirsel mekanın tahayyülü için önemli bir yere sahiptir. Ev ise imgelerin ve zaman algısının üretildiği, Bachelard'ın da odaklandığı, bir fiziksel mekandır. Bu nedenle yazıda imgelemin katalizörü denebilecek ev üzerine söylemlerden yola çıkarak imgelemin kendisine ve Pallasmaa'daki karşılıklarına değineceğim. Bunların oluşturduğu zemin ile, Bachelard-Pallasmaa etkileşiminde, mekana dair şiirsel bir anlayışın varlığını ortaya koymayı deneyeceğim.

Ev, imgelem ve zaman

Mimarlığı tarif ederken halüsinatif bir yanın varlığına işaret eden Pallasmaa⁵, bu yanı ile mekanın insanın yönelim, duygu ve düşüncelerine yön verdiğiğini değinir. Tam burada Bachelard'ın "düşsel ev"⁶inden (*oneiric house*⁶) söz etmeyi ihmal etmez. Bu ev üç-dört katlıdır; orta katlar günlük yaşamın aşamalarına tekabül eder. Çatı katı hoş anıların saklandığı yerken, bodrum katı bilinçdışına itilmiş olumsuz hatıraların yeridir. Bu çok katlı ev imgesi, insan zihninin katmanlı yapısının bir metaforudur. Pallasmaa, Bachelard'ın düşsel evinin karşılığını Hitchcock'un *Psycho* filminin sonlarında Bates Evi'nin farklı katlarında bulur.

Pallasmaa aynı yayınında başka bir yönetmene de yer vermiş ve onun yaklaşımını yine Bachelard ile ilişkilendirmiştir. Bu yönetmen Tarkovsky'dir. Onun filmleri bir ev özlemini yansıtır. Bu filmler aynı zamanda bir komünist devlet vatandaşının evin hücre hapsine dönüştüğü aşamalarda yaşadığı ıstıرابı da ifade eder. Pallasmaa, bu ikili durumdan Bachelard'ın ev

söylemlerine köprü kurar. Bachelard'a göre ev, insanın huzur içinde düşler kurabileceği bir yerdir ("Ev gündüz düşlerini barındırır, hayalperestleri korur, huzur içinde hayal kurulmasına imkan verir"⁷). Ancak evin alanına bir korku nüfuz edince, ev deneyimi zihinsel anlamda imkansız hale gelir. Tarkovsky de evin yitirilmesine, modern insanın ruhsal ve zihinsel yuvasını terkedişine işaret eder. Evin yitirilişi ile Bachelard'ın ev ile ilgili dikkat çektiği tüm düş imkanları çöküşe uğrar.

Tarkovsky, varoluşsal imge çözümlemesinin bir konusu olurken, bir başka Bachelard söylemiyle de biraraya gelir: "yatay ölüm" (*horizontal death*⁸). Tarkovsky'ye göre, sanatın görevi, insanı ölüme hazırlamak, ruhunu yumuşatarak ve biçimlendirerek iyi olana dönüştürmektir⁹. Karakterler, mimari bir sahnede mekandan bağımsız hareket etmezler, mekan ve karakterler aynı maddeden yapılmıştır. Nihai kaderleri de ölümdür, Bachelard söylemiyle "yatay ölüm"dür. Karakterler mekana kazınır, mekanlar da karakterlerin zihinlerine doğru bir akış içindedir. İnsan ve mekan bir olur, bir ölü. Su her zaman akmaktadır, her zaman düşmektedir ve her zaman yatay ölümlünde son bulmaktadır¹⁰. Bu fiziksel ve biyolojik dünyanın nihai kaderidir.

Aynı Bachelard kavramı mekan-zaman tartışmasında da kendine bir yer bulur¹¹. İnsan zamanı ölçtüğü ve ölçümünün kullanılabilirliğine ikna olduğu deneyimler arzular. Yıpranmanın izleri, insana nihai kaderi olan yatay ölümü hatırlatır. Fakat zamanın akışına da yerleştirir. Zaman

dokunsal bir duyuya dönüşür, akan sürenin algısı haline gelir. Madde zamanı kayıt altına alır. Geometri ve biçim kalıcılığı vadederken, malzemeler -doğanın kanunları aracılığıyla- zamanın geçişini izler ve izletir. Pallasmaa, başka bir mekan-zaman tartışmasında yine Bachelard'a doğru yol alır, varış noktası tekrar ev ile ilgili bir söylemdir¹². Mimarlık zamanı yavaşlatır, durdurur ya da hızlandırır; böylece hızlı ve yavaş mimarlıklardan söz edebiliriz. Mekan zamana şekil vermenin aracısı haline gelir, çünkü mimarlık zamanın dehşetine karşı bir savunmadır¹³. Sonsuz -ve sonsuzluğu ile ürkütücü, dehşet verici olan- zamanı, insan deneyiminin sınırlarına göre ölçeklendirir. Bachelard'a göre ev, evrenle yüzleşmek için bir araçtır¹⁴. Bu yüzleşme fikri ile Bachelard, Pallasmaa'nın zamana dair tartışmasında kendisine bir yol bulmasına yardımcı olmuştur.

İmgelem türleri, madde ve dokunsallık

Pallasmaa, Bachelard'ın evin gündüz düşleri barındırdığı ve huzurun içinde hayal kurmaya imkan verdiğine yönelik savına, sadece (yönetmenlerle ilişkiler kurduğu) varoluşsal imge ve yaşayan mekan konusunda değil, beden-imelem ilişkisini sorgularken¹⁵ ve atmosfere dair bir gözlem yaparken de¹⁶ yer vermiştir. Bu durum, Pallasmaa'nın -mimarlığın bir parçası olarak- düş kurmaya / imgeleme verdiği önemi gösterir. Öyle ki nörobilimsel bir konu sözkonusuyken bile tartışmayı derinleştirmek için -ana metinde olmasa da- dipnotlarda Bachelard'a başvurur¹⁷. İmgelerin beyinde bulunduğu

bölgenin, görsel algılamaların bulunduğu yer ile aynı olduğunu tespit eden araştırmalara değinir. Ancak bu benzerlik, imgelem ile görsel algıyı yapısal olarak eşanlamlyı yapmaya yetmez. Pallasmaa algılanan görüntü ile hayal edilen imge arasında ontolojik bir fark olduğunu söyler. Bu savı berraklaştırmak üzere yardım eli Bachelard'dan gelir: "İmgelem, olayların olağan akışını terketmemize izin verir. Algılama ve hayal etme, varlık ve yokluk kadar zıttır¹⁸". Görsel duyunun hegemonyasına eleştiriler getiren Pallasmaa için, bir görüntüyü algılamak ile bir imgenin düşünüyü kurmak arasındaki benzerliği yıkan, hatta karşıtlıklarına işaret eden Bachelard'ın bir ilham kaynağı olduğu ortadadır. Görüldüğü üzere Bachelard, bu eleştirilerin inşa edilmesinde önemli bir yapıtaşdır.

Bachelard, imgelemi "biçimsel imgelem" ve "maddesel imgelem" olarak ikiye ayırdığında¹⁹, Pallasmaa tarafından farklı konularda tekrar tekrar başvurulacak bir ayrım öne sürdüğünden habersizdir. Bu ayrım, görsel duyuların algıdaki baskınlığına karşın, dokunsal duyulara yönelik argümanlar geliştirmek için önemli bir yol açar. Bu yolu sezen ve takip eden meraklı yolcu da Pallasmaa'dır. Bachelard bu ayrımı, şiirsel imgenin fenomenolojik

bir soruşturmasını yaparken öne sürer. Ona göre, maddeden kaynaklanan imgeler, salt biçimin uyandırdığı imgelerden daha derin deneyimleri, hatıraları, çağrışımları ve duyguları yansıtır. Göz biçimlere isimler atar, ancak onları yalnızca el gerçekten bilir. Pallasmaa, Bachelard'ın maddesel imgelemine takiben bu söylemlerinden kendine bir zemin oluşturur. O zemine maddeden gelen zihinsel ve duygusal girdilerden ziyade önceliğin biçim olduğu modern dönem mimarlık söylemlerini koyar. Modern mimarlığın görsel ve biçimsel olana tanıdığı ayrıcalığı eleştirir. Burada gözardı edilen bir maddesel imgelem sözkonusudur. Pallasmaa dokunsallığa uzamsal bir düzlemde bakmak için gerekli olan kuramsal arkaplanı bu şekilde inşa etmiştir. Bu nedenle farklı makalelerinde, maddesel imgelemden modern hareketin retinal mimarlığına giden bu süreçte rastlamak mümkündür²⁰. Makalelerin konuları, bu kuramsal temele oturtulduktan sonra belirir.

Pallasmaa'nın dokunsal duyuya girizgah yapmasına yardımcı olan Bachelard, bazı yayınlarda dokunsal deneyime dair ifadelerinin doğrudan ortağı olur. Örneğin; Pallasmaa, Heidegger'den elin özüne dair bir alıntı yaptıktan hemen sonra Bachelard'ın "elin imgelemi" konusunda

şu sözünü alıntılar²¹: "Elin bile kendi hayalleri ve varsayımları vardır. Maddenin en içteki özünü anlamamıza yardımcı olur. Bu yüzden maddeyi [maddenin biçimlerini] hayal etmemize de yardımcı olur"²². Pallasmaa maddesel imgelem tartışmasına somut örnekler vermek adına Alvar Aalto'nun mimarlığına başvurur²³. Aalto, modern mimarlığın biçimsel öneriler dikte etmesine ve maddesel olandan soyutlanmasına karşı çıkan bir mimardır. Aalto, "madde imgeleri"ne doğru bir adım atmış, evrenselci modernlik idealini reddetmiştir. Pallasmaa'nın somut örnekler için Aalto'ya başvurduğu metinlerinin yanında doğrudan Aalto üzerine yazılmış bir makalesi de vardır²⁴. Burada yine Bachelard'ın biçimsel ve maddesel imgelemlerine değindikten sonra, Aalto'nun biçimlerinin, salt göze hitap eden yapılar veya bir geometrik kurgular bütünü değil, maddesel imgeler olduğunu söyler. Özetle, Aalto mimarlığının tanımlanmasına giden yolda yine Bachelard'a uğranmıştır.

Dokunsal duyuya dair çeşitli okumalar yapsa da, Pallasmaa'nın asıl önemseydiği şey çoklu duyumsama, başka bir deyişle, bütünleşik algıdır. Duyular ile ilgili Pallasmaa çalışmalarında, Bachelard'ın ezeli rakibi Maurice Merleau-Ponty'dir.

Bu rekabet, düşünsel anlamda bir karşıtlık taşımaz. İkisinin de Pallasmaa'nın sıkça başvurduğu düşünürler arasında yer almasından kaynaklanır. Pallasmaa, mimarlığın sadece görsel duyuya hizmet etmediğini, aslen çoklu duyuşsal deneyimler sunduğunu savunur²⁵. Bunu yayınlarının çoğunda dile getirir ve bir Merleau-Ponty sözüne başvurur: "... algım görsel, dokunsal ve işitsel verilerin toplamı değildir. Bütün varlığımla, bütünlüklü bir şekilde algıları: Aynı anda tüm duyularıma konuşan biricik bir yapıyı, biricik bir varlık biçimini kavrarım²⁶". Peki bu düşünceyi pekiştirmek için kime başvurmak gerek? Tabii ki Bachelard'a. "Duyuların çokselliği"²⁷ savı, çeşitli duyumsamaların birbirine entegre olduğu bir duruma işaret eder. Göz, diğer duyularla işbirliği içindedir. Bu süreğen etkileşim, bireyin gerçeklik duygusunu güçlendirir. Çoksellik ile maddesel imgelem yoğrulur ve mekan deneyimi derinlik kazanır.

Mimarlığın şiirsel kimyası

Mekan aracılığı ile gerçekleşebilecek potansiyel şiirsel deneyimlerle ilgili birçok konudan bahsedilebilir. Ancak bu metnin kurgusu gereği Pallasmaa'nın Bachelard'dan etkilendiği noktalara değinmekle yetinelim. Şüphesiz ki insan, mekanın şiirselliği üzerine yazan Bachelard ile karşılaşınca şiir ve varoluş üzerine, dahası bunların mekanla ilişkisi üzerine düşünmeden edemez.

Gündelik hayatımızın en temel varoluşsal bilgisi, bağlamdan kopartılmış teori ve açıklamalardan edinilemez. Bu bilgi, gündelik hayat ve davranışsal durumlarla bütünleşmiş bilincin sınırlarının ötesinde yer alan sessiz bir bilgidir²⁸. Ancak şair, "varlığın eşliğinde" konuşur²⁹, böylelikle varoluşun sessiz bilgisi bir an için duyulabilir hale gelir. Başka bir deyişle, sanat biyolojik ve kültürel geçmişimize yayılan, varoluşun sessiz bilgisinin kökleriyle bağlantıları kurar. Sanat ve mimarlık, tıpkı şiir gibi, ait olduğumuz bir iç dünya deneyimini yeniden inşa eder.

Tam bu noktada, Pallasmaa'nın şiirsel anlayışını Bachelard aracılığıyla nasıl kurduğunu gösteren birkaç yayına rastlamak mümkün. Pallasmaa, mimarlıkta yeni görüşleri incelerken bilim ve sanat için bir altbaşlık ayırır ve bunu Bachelard'ın argümanları ile geliştirir³⁰. Bilimsel ve sanatsal bilgi (veya araçsal bilgi ile varoluşsal bilgelik) arasındaki ilişki üzerine düşünmek gereklidir. Bachelard, bilimsel ve sanatsal düşünce dünyaları arasında arabuluculuk yapar. Toprak, ateş, su ve

havanın yanısıra rüyalar, gündüz düşleri ve imgelem gibi antik unsurların felsefi incelemeleri yoluyla şiirsel bir hayal gücünün (veya onun deyişle "şiirsel kimyanın"³¹) bilim-öncesi düşünceyle yakından ilişkili olduğunu öne sürer. Bilim ve sanat ilişkisine devam etmeden önce Pallasmaa'nın şiirsel kimyada ne anladığını açıklığa kavuşturalım:

"Son otuz yılda sanat ve mimarlığın genel olarak madde imgelerine ya da maddesel imgelemin şiirselliğine doğru -bir Bachelard kavramıyla ifade etmek gerekirse 'şiirsel kimya' da denebilir-kaydığını gözlemliyorum. Günümüzün maddesel olmayan minimalist ve yüksek

teknoloji yönelimlerine takılıp kalmaksızın, mimarlık aynı zamanda malzemelerin derinliği, opaklığı, ağırlığı ve yaşlanmasıyla da ilgilenmeye başladı³²."

Bachelard'ın ilgisinin bilimsel fenomenlerden şiirsel imgeleme doğru kaydığını gözlemleyen Pallasmaa, buradaki potansiyelin farkına varır. Bachelard, bilimsel düşüncenin tarihsel gelişimini, animizmden realizm, pozitivizm ve rasyonalizm yoluyla diyalektik rasyonalizme doğru gitgide rasyonelleştirilmiş bir geçişler dizisi olarak tanımlar. Bilimsel bilginin felsefi evrimi, belirtilen sırayla tüm bu doktrinlerin çerçevelediği bir izleğe

sahiptir³³. Pallasmaa, bu görüşlerle kurduğu temel üzerinden şiirsel anlayış ile ilgili argümanlarını geliştirir. Sanat veya mimarlık, (bilimsel bilginin gidişatında) yabancı ve pasif gözlemciler olmak yerine, dünya ile animistik bir ilişkiye geri dönme mücadelesi vermektedir. Şiirsel bir anlayış, bilinçsiz tanımlama, simülasyon ve içselleştirme yoluyla gerçekleşir. Rasyonel anlayış, öznenen kritik bir mesafe ve ayrılık gerektirirken; “şiirsel anlayış” yakınlık, özdeşleşme ve empati gerektirir³⁴. Pallasmaa bu yaklaşma ve özdeşleşmeyi; dokunsal duyu, maddesel imgelem ve mekanın atmosferi gibi konularla bir araya getirerek mekana dair şiirsel bir anlayışın nasıl geliştirilebileceğine yönelik ipuçları sunar.

Bachelard'ın kavramsal cephanesi

“En zengin deneyimler, ruhumuz bu deneyimi farketmeden çok önce gerçekleşir. Ve gözlerimizi görünür olana açmaya başladığımızda, o ana dek görünür olmayı uzun süredir desteklediğimizi fark ederiz.”
Gabriele d'Annunzio³⁵

Metnin son bölümüne neden böyle bir alıntı ile başladığı merak edilebilir. Bachelard, Pallasmaa'yı sadece kendi yazılarıyla değil, yazılarındaki alıntılarla da etkilemiştir. Öyle ki, Pallasmaa'nın bazı metinlerinde dipnotlara gittiğinizde o alıntıyı asıl yapan ve aktaran kişi olarak Bachelard ile karşılaşabilirsiniz. Pallasmaa, buradaki alıntıya defalarca yer vermiştir³⁶. Bazen makalenin girişinde, bazen finalinde, kimi zaman da makaledeki tartışmanın geliştirildiği aşamalarda bu alıntıya rastlanmak mümkündür.

Özetlemek gerekirse; Pallasmaa, kökleri Bachelard'a dayanan “düşsel ev” ile insanın zihninin katmanlı yapısının bir metaforuna; evin gündüz düşleri barındırması ve hayal kurma imkanı vermesi ile ev içerisindeki huzur ve korku anlarının karşılıklarına; “yatay ölüm” ile varoluşsal imgelere ve mimarlıkta mekan-zaman tartışmalarına; evin yüzleşme aracı olması ile zamanın insan deneyiminin sınırlarına göre ölçeklenmesine; evin imgeler üretme pratiğini mümkün kılması ile beden-imelem ilişkisine dair sorgulamalara ve atmosfere dair gözlemlere; algılanan görüntü ile hayal edilen imge arasındaki fark ile görsel duyunun hegemonyasına dair eleştirilere; “biçimsel imgelem” ve “maddesel imgelem” tanımları ile dokunsal duylara yönelik söylemlere; “elin imgelemi” ile maddenin özüne dair çıkarımlara; “duyuların çokselliği”

ile mekanın bütünlük algısına; şairin “varlığın eşliğinde” konuşması ile gündelik hayatımızın varoluşsal bilgisine; “şiirsel kimya” ile bilimsel fenomenlerden şiirsel imgeleme giden bir anlatıya; bilimsel düşüncenin rasyonelleştirilmesi yerine, mimarlık ve sanatın yakınlık, özdeşleşme ve empati ile geliştirebileceği şiirsel bir anlayışa ulaşır.

Bunlar Bachelard'ın bir mimara veya akademisyene ilham verebileceği konulardan sadece bazılarıdır. Her tasarımcı Bachelard'da kendisini sorgulamaya teşvik edecek kavramlara ve argümanlara rastlayabilir. Daha da önemlisi, bu kavramlardan bazıları, ilk okunduğunda yeterince dikkate alınmasa da, kendi içinde demlenip bir gün tekrar tasarımcının gündemine gelebilir. Yani Bachelard bir kere okunduktan sonra tüm kavram ve argümanlarını zihne konuşturur ve tetikte bekletir. Bu kavramlar yeri ve zamanı geldikçe tasarımcının düşüncelerini ateşe tutar. Böylelikle tasarımcının zihninde herkesin kazandığı bir entelektüel savaş başlar. Şunu bilmek gerekir ki, Bachelard'ın tükenmesi zor bir cephanesi vardır.

■ *Serkan Can Hatipoğlu, Araş.Gör., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü.*

* *Görseller metinde geçen kavramları ve önermeleri telaşlı somutlaştırmalara tabi tutmamak adına yazarın “contrapuncta” (instagram.com/contrapuncta) isimli kuruluşunun arşivinde yer alan çalışmalarından derlenmiştir.*

Notlar:

- 1 Atıfların yıllara göre dağılımı Google Scholar üzerinden tespit edilmiştir.
- 2 Juhani Pallasmaa, “Newness, Tradition and Identity: Existential Content and Meaning in Architecture”, *Architectural Design*, 82/6, 2012; “Empathic Imagination: Formal and Experiential Projection”, *Architectural Design*, 84/5, 2014; “Museum as an Embodied Experience”, *The Multisensory Museum: Cross-Disciplinary Perspectives on Touch, Sound, Smell, Memory, and Space*, ed.: Nina Levent ve Alvaro Pascual-Leone, 2014.
- 3 Gaston Bachelard, *The Psychoanalysis of Fire*, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1964.
- 4 Gaston Bachelard, *Water and Dreams: An Essay on the Imagination of Matter*, Dallas Institute Publications, Teksas, 1983.
- 5 Juhani Pallasmaa, “The Existential Image: Lived Space and Architecture”, *Phainomenon*, 2012.
- 6 Gaston Bachelard, *The Poetics of Space*, Beacon Press, Boston, 1994, s. 15.
- 7 A.g.e., s. 6. Bu alıntı ve yazı içindeki diğerleri yazar tarafından Türkçeleştirilmiştir.
- 8 Bachelard, a.g.e., 1983, s. 6.
- 9 Andrei Tarkovsky, *Sculpting in Time: Reflections on the Cinema*, Bodley Head, Londra, 1986, s. 73.
- 10 Bachelard, a.g.e., 1983.
- 11 Juhani Pallasmaa, “Inhabiting Time”, *Architectural*

Design 86/1, 2016.

- 12 Juhani Pallasmaa, “Body, Mind, and Imagination: The Mental Essence of Architecture”, *Mind in Architecture: Neuroscience, Embodiment, and the Future of Design*, ed. Sarah Robinson ve Juhani Pallasmaa, MIT Press, 2015.
- 13 Karsten Harries, “Building and the Terror of Time”, *Perspecta*, 19, 1982.
- 14 Bachelard, a.g.e., 1994.
- 15 Pallasmaa, a.g.e., 2015.
- 16 Juhani Pallasmaa, “Space, Place and Atmosphere. Emotion and Peripheral Perception in Architectural Experience”, *Lebenswelt. Aesthetics and philosophy of experience*, no. 4, 2014.
- 17 Pallasmaa, “The Existential Image...”, a.g.e., 2012, s. 164.
- 18 Gaston Bachelard, *Air and Dreams: An Essay on the Imagination of Movement*, Dallas Institute Publications, Teksas, 1993, s. 3.
- 19 Bachelard, a.g.e., 1983.
- 20 Juhani Pallasmaa, “Hapticity and Time”, *Architectural Review*, 207/1, 2000; Juhani Pallasmaa, “Matter, Hapticity and Time: Material Imagination and the Voice of Matter”, *Building Material*, no. 20, 2016.
- 21 Juhani Pallasmaa, “Embodied Experience and Sensory Thought”, *Educational Philosophy and Theory*, 39/7, 2007.
- 22 Bachelard, a.g.e., 1983, s. 107.
- 23 Bachelard, a.g.e., 2000.
- 24 Juhani Pallasmaa, “Logic of the Image”, *The Journal of Architecture* 3/4, 1998.
- 25 Pallasmaa, “Matter, Hapticity and Time”, a.g.e., 2016.
- 26 Maurice Merleau-Ponty, “The Film and the New Psychology”, *Sense and Non-Sense*, Northwestern University Press, Evanston, IL, 1964 (1945), s. 48.
- 27 Gaston Bachelard, *The Poetics of Reverie: Childhood, Language, and the Cosmos*, Beacon Press, 1971, s. 6.
- 28 Juhani Pallasmaa, “Embodied Experience and Sensory Thought”, a.g.e., 2007.
- 29 Bachelard, a.g.e., 1994, xii.
- 30 Juhani Pallasmaa, “New Architectural Horizons”, *Architectural Design*, 77/2, 2007.
- 31 Bachelard, a.g.e., 1983, s. 46.
- 32 Pallasmaa, “Matter, Hapticity and Time”, a.g.e., 2016, s. 172.
- 33 Gaston Bachelard, *The Philosophy of No: A Philosophy of the New Scientific Mind*, The Orion Press, New York, 1968.
- 34 Pallasmaa, a.g.e., 2015.
- 35 Bachelard, a.g.e., 1983, s. 16.
- 36 Pallasmaa, “Space, Place and Atmosphere...”, a.g.e., 2014; Pallasmaa, “Matter, Hapticity and Time”, a.g.e., 2016; Pallasmaa, “The Sixth Sense: The Meaning of Atmosphere and Mood”, *Architectural Design* 86/6, 2016.